افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مبـــاد بدین بوم و بر زنده یک تن مــباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com afgazad@gmail.com

Historical	تاریخی

ليکوال: ملک اشفاق
ژباړن: زاهد خليلي
۲۸ اکتوبر ۲۰۱۴

د ابن خلدون ژوند، اند او فلسفه

۱

یادداشت:

اوراق تاریخ ۳ سدۀ اخیر به روشنی نشان می دهد که طبقات حاکم فئودال، در حالی که خود و خانواده هایشان به سرعت برق از زبان و ادبیات پشتوفاصله می گرفتند و در هر منطقه ای که زندگانی داشتند، تطابق با زبانی و فرهنگی با محیط ماحول را یکی از شاخصه های«تمدن پذیری» به شمار می آوردند، یعنی آنهائی که در تحت سیطره، قیادت و حتا همجواری سلسله های قاجاری پارس زندگانی داشتند، بیشتر از «پارسی» تمام تخمهایشان را در سبد پارسها می گذاشتند و آنهائی که در رابطه با هند بریتانوی قرار داشتند، انگلیس نمائی و انگلیس مشربی را از افتخارات اجدادی شان به شمار می آوردند و در هیچ زمینه ای، کمترین تبارز و بوئی از افغان و افغانیت، زبان و فرهنگ آن از آنها استشمام نمی شد، در ظاهر ادعای تقویت زبان پشتو را نموده، با اتخاذ سیاست ضد ملی و تفرقه افگنانه، به جای تقویت آن زبان، دوری و نفرت از آن زبان را در بین متکلمان سایر زبانها، ترویج می نمودند.

پورتال «افغانستان آزاد- آزاد افغانستان» افتخار دارد بنویسد:

از همان آغاز ایجاد پورتال، با حرکت از موضع خدمت به تمام زبانها و فرهنگهای کشور، بدون کمترین حب و بغضی نسبت به این و یا آن زبان، ما در تلاش بوده ایم تا بستر رشد تمام زبانها را در پورتال مساعد ساخته، در حد امکان، تهاجمات زبانهای بیگانه را از زبانهای کشور بزدائیم.

در همین بستر است که پورتال «افغانستان آزاد-آزاد افغانستان» با جذب همکاری های به دور از ریا و فریب، همکاران گرانقدر زبانهای مختلف کشور را جذب نموده آثار ارسالی شان را با ویراستاری قناعت بخشی منتشر ساخته است. به خصوص وقتی بخواهیم مختصری به ارتباط نشر آثار و مقالات به زبان پشتو چیزی بنگاریم، با آن که آنچه را تا کنون انجام داده ایم به هیچ صورت متناسب با نیازمندی های کشور ندانسته و از آن بابت، انتقادات احتمالی دوستان و علاقه مندان را می پذیریم، مگر در مقایسه با سایر سایتها، به جرأت می توانیم به اثبات برسانیم که بیشتر از همه یک سر و گردن نسبت به دیگران بلند تر می باشیم. چنانچه نشر آثار علمی، فرهنگی و سیاسی همکاران گرانقدری چون آقایان «خپل شعشعی»، «فرهاد ویاړ»، «بهاند» و مترجمین « سند» خوبترین گواه در این زمینه می باشد.

محرک ما در انجام این مأمول، اعتقاد راسخ ما به این امر است:

یک زبان را زمانی می توان تقویت نمود که آن زبان را قادر به رفع نیازمندیهای متکلمان خودش و سایر زبانها ساخت، به عبارت دیگر هرگاه یک زبان قادر گردد تا مطالب بیشتری را برای مراجعه کنندگان در دسترس قرار دهد، به همان میزان ، می تواند جای خویش را بین زبانهای دیگر مستحکم بسازد.

گذشته از چنین دید زبان شناسانه ای، از بعد سیاسی مسأله نیز نقش زبان در صیانت آراء و اعتقاد سالم مردم، از تهاجمات پیهم استعمار و ارتجاع از چنان اهمیتی برخوردار است، که هیچ عنصر خواستار تغییر مناسبات حاکم در کشور نمی تواند نسبت به آن بی توجه بماند.

با در نظرداشت تذکرات کوتاه در فوق، اینک که مترجم پر کار کشور آقای «زاهد خلیلی» خود پیشقدم گردیده و با ارسال ترجمه هایشان دست همکاری به طرف پورتال خودشان دراز نموده اند، ما ضمن آن که از این همکاری استقبال و دست شان را به گرمی می فشاریم، برای ایشان و سایر دوستان و همکاران بار دیگر تأکید می ورزیم که «پورتال افغانستان- آزاد افغانستان» به هیچ حزب، سازمان و یا گروه خاصی تعلق نداشته، متعلق به تمام آنهائیست که با خط جلی ضد استعماری و ضد ارتجاعی آن توافق دارند.

شاد و تندرست باشید

ادارۀ پورتال AA-AA

د ژباړن خبرې

مسلمانو پوهانو نړۍ ته په هر علمي ډګر کې ډیر خدمتونه کړي دي، داسي پوهان لرو، چې د زیاترو علومو بنستونه یې ایښي دي، په خپلو افکارو او لیکنو سره یې د نړۍ نقشه بدله کړې ده او د خپلو لیکنو په واسطه یې علمي انقلابونه راوستي دي.

په منځنیو پیړیو کې، چې لویدیځ د جهالت په تورتم او تیارو کې ډوب وو، د لویدیځ برعکس منځنی پیړۍ په ختیځه اسلامي نړۍ کې د رڼا او روښنایی ځخه ډکې وې، علمي ځیرنې او لیکنې کیدې، مسلمانو پوهانو په مختلفو علومو کې کتابونه ولیکل او په دې کار سره یې راتلونکي اسلامي امت ته ویاړونه پریښودل.

علامه ابن خلدون د هغو سترو علماء ځخه دی، چې په علومو کې ډیرې لاسته راوړنې لري، هغه دټولنپوهنې د علم د لومړنیو پوهانو ځخه شمیرل کیږي، هغه په لومړي ځل د تاریخ د فلسفې اساس کیښود، د تاریخ د علم په اړه یې زیاتې ځرګندونې وکړې، چې (مقدمه) یې یو شهکار اثر ګڼل کیږي په داسي حال کې چې دده ځخه مخکې هیڅ عالم د تاریخ په اړه ځرګندونې نه درلودې، ابن خلدون په لومړي ځل د قومونو د عروج او زوال عوامل وځیړل، د ښوونې او روزنې، جغرافیې، حکومت کولو او نورو موضوعاتو په اړه یې لیکل وکړل.

په پښتو ژبه کې د مسلمان پوهانو د ژوند او فلسفو په اړه ډېر کم کتابونه لیکل شوي یا ژباړل شوي دي، زموږ اکثره پښتانه خپل مسلمان اتلان په درست ډول نه پیژني؛ ځکه، چې کار ورته نه دی شوی؛ خو، برعکس په کتابتونونو کې اکثره غیر علمي کتابونه موندل کیږي، د بې مفهومه شعري ټولګو، غورچانونو او بې معنا ناولونو کتابونه زیات موجود دي، که شعر یا ناول تاریخي، سیاسي او اخلاقي اړخ ولري، بیا هم ځه به په کې وموندل شي، کنه ددې ..... ځخه هیڅ ګټه نه شي ترلاسه کیدای.

د قلم د خاوندانو ځخه مې غوښتنه داده، چې پښتو ژبه په علمي آثارو ښکلې کړي، تر ځو نوی ځوان نسل د علمي پرمختګ په لاره یون وکړای شي، خپل مسلمان اتلان او پوهان وپیژني، د هغوی د بریا رازونه خپل او مبارزه، فکر او ژوند یې خپل سرمشق وګرځوي.

د کتاب ليکوال، ملک اشفاق د ارود ژبې تکړه ليکوال دی، مخکې يې هم په پښتو ژبه د ځينو فيلسوفانو د ژوند په اړه کتابونه ژباړل شوي دي، په اردو ادب او سياست کې دوه ماسترۍ لري، زما ژباړه کيدای شي، ځينې نيمګړتياوې ولري، چې د هغې بښنه غواړم.

په درنښت

د پښتو ژبې د علمي پرمختګ په هيله

زاهدخليلي

د ښوونې او روزنې د پوهنځي د تاريخ ديپارټمنت د دريم کال زده کړيال

تقريظ

په اسلامي امت کې ډېر داسې پوهان شته، چې په عملي ډګر کې په نړيواله سطحه نومښت ګټلی او تاريخ جوړونکې شخصيتونه دي، د هغو له جملې څخه يو هم علامه ابن خلدون دی، چې په ټولنپوهنه (علم الاجتماع) کې نړيواله پيژندل شوی څېره ده او د هغه کتاب (المقدمه) د ټولنپوهنې د اصلي منابعو څخه ده.

نوموړی په اتمه هجري قمري پېړۍ (۷۳۲- ۸۰۸هـ ق= ۱۳۳۲- ۱۴۰۶م) کې په تونس کې زيږيدلی دی او په قاهره کې ميشت شوی دی.

نوموړی ځو تأليفات لري، چې تر ټولو غوره يې (المقدمه) ده، چې د هغه د تاريخ دکتاب سريزه ده، او د اهميت له کبله نړيوالو ژبو ته ژباړل شوې ده.

زما په آند، پښتو ژبه د هغه د علمي آثارو څخه بې برخې ده، له دې کبله زه فکر کوم د زاهدخليلي په زيار د ابن خلدون اړوند ليکل شوی اثر پښتو ژباړه په ځای او د تقدير وړ کار دی، تر څو نوموړی مسلمان شخصيت ددې ژبې ويونکو ته ورو پيژندل شي.

ما د ډيرو مصروفيتونو له کبله د کتاب د بشپړ لوستلو فرصت ونه موند، تر څو يې دقيقه ارزونه وکړم؛ خو، دا وايم، چې دا د ژباړې په ډګر کې د زاهدخليلي ښه هڅه ده او کيدای شي، چې ځينې نيمګړتياوې ولري.

په هر حال، د هغه هڅه د تقدير وړ ده او له الله تعالی څخه ورته د لازياتو برياوو غوښتنه کوم.

دوکتور عزيزالرحمن

ننګرهار پوهنتون

د شرعياتو پوهنځي استاد

د ليکوال خبرې

د لويديځو قومونو دويم ژوندون (رنسانس) د مسلمانو او ختيځو پوهانو د فکر منځته راتګ دی، د منځنيو پيړيو مسلمانو مفکرينو د خپلو څيړنو، تجربو او صلاحيتونو په واسطه نوي علوم رامنځته کړل.

د مسلمانو مفکرينو هرې طبقې په طبيعي علومو کې زيات اختراعات وکړل، په ادب، هنرونو، طبيعت، طب او جراحي، کيميا، رياضي او ټولنيزو علومو کې يې شانداره لاسته راوړنې درلودې.

د اروپا په علمي ادارو، کالجونو او پوهنتونونو کې پیرۍ، پیرۍ د مسلمانو پوهانو د کتابونو نه د اساسي کورسونو په توګه کټه اخیستل کیده؛ خو کله چې په مسلمانانو باندې د ځیرنې دروازې بندې شوې؛ نو اروپا د مسلمانو پوهانو د رامنځته شویو علومو په اساس قوي او علمي شوه او بیا (لویدیځ) د مسلمانانو د جهالت پورې زیات خندل.

د دغه جمود په پیر کې زیات شمیر لویدیځو علماء د مسلمانو پوهانو ځیرنې او لاسته راوړنې د خپلو قومونو پورې د ترلو هڅې کولې، د ابن خلدون سره هم د همدغسې کار کولو هڅه شوې وه؛ خو، نویو ځیرنو اروپایي پوهان بیا اړ کړل، چې د دغه ستر مفکر او تاریخپوه علمیت ته قائل شي، اوس په اروپایي او امریکایي پوهنتونونو کې د ابن خلدون شخصیت د یو اقتصاد پوه، ټولنپوه او تاریخپوه په ډول منل شوی دی. د امریکا پخواني ولسمشر رونالد ریګن په یوه تلویزوني مرکه کې ابن خلدون ته نیکې پیرزویني وړاندې کړې او ویې ویل، زه نن ځکه د امریکا ولسمشر یم، چې ما د ابن خلدون د فلسفي نه ډیره ګټه اخیستې، د هغه د فلسفي نه اغیزمن شوی یم او هغه مې په خپل ژوند کې پلې کړه؛ ځکه، نو هغه زما خوښ شخصیت دی. ددې نه معلومیږي، چې د ابن خلدون علمي شخصیت په نړۍ باندې څومره ستره اغیزه لري.

ملک اشفاق

د کتاب لیکوال

کورنۍ یې

د ستر مفکر، تاریخپوه، ټولنپوه او سیاست پوه ابن خلدون شجره په دې ډول ده.

ابو زید ولي الدین عبدالرحمن بن محمد بن محمد بن الحسن بن محمد بن جابر بن محمد بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن خلدون، په ابن خلدون سره پیژندل شوی او د عربو د یمني قبایلو سره یې اړیکه درلوده.

د ابن خلدون لومړي نیکونه د لومړۍ هجري پیرۍ په وروستیو کې د یمن څخه اندلس ته ولاړل، دا هغه وخت وه، کله چې بربریانو اندلس په بشپړ ډول نیولی وه.

ددې کورنۍ لومړنی شخص چې اندلس ته ولاړ، هغه په خلدون سره پیژندل کیده، د هغه نوم خالد بن عثمان بن خطاب بن کرب بن معدی بن الحارث بن وائل بن حجر وه؛ ځکه، نو موږ ویلی شو، چې دې کورنۍ د حجر د قبیلې سره اړیکه درلوده، دغه قبیله د حضرموت په سیمه کې د زیات عزت، شهرت او علم درلودونکې وه، د حجر د قبیلې یو شاخ کنده د ابن خلدون د نیکونو د کورنۍ لومړني اشخاص وو.

په دې وخت کې د کنده د قبیلې مشر وائل بن حجر وو، یو مشهور روایت دی، چې وائل بن حجر د حضرت محمد (ص) په خدمت کې هم حاضر شوی وو او وائل بن حجر صحابي وو.

وائل بن حجر د حضرت محمد (ص) په مخکې اسلام قبول کړی وو او پیغمبر علیه السلام د هغه اولاد ته دعاء هم کړې وه.

ابن خلدون چې په خپل کتاب (مقدمه) کې د قومونو د عروج او زوال کوم اصول بیان کړي، د هغې نه څرګندیږي، چې د ابن خلدون په شجره کې څه شک شته دی.

څرنګه، چې ابن خلدون او نیکه یې خلدون تر منځ لس پشته واټن دی؛ خو، د ابن خلدون د اصولو مطابق باید دا شل یا یوویشت پشتونه وي، ابن خلدون په خپله مقدمه کې وایي، چې په هره پیرۍ کې درې پشتونه ضروري دي، د ابن خلدون او نیکه تر منځ یې اووه پیرۍ واټن موجود دی؛ ځکه ، نو د ابن خلدون شجرې د کره والي په اړه شک شته دی؛ خو، زموږ لپاره دا دومره اړینه نه ده، موږ باید د ابن خلدون د سیاسي، علمي او عملي ژوند په اړه مالومات تر لاسه کړو؛ ځکه، د عربو مشرانو شجرې په دویمې او دریمې هجري پیړیو کې لیکل شوي دي، کوم چې ډیرې مهمې ندي.

په تاریخ کي د ابن خلدون د کورنۍ نوم په لومړي ځل په دریمه هجري پیړۍ کي ذکر شوی دی، د ابن خلدون کورنۍ په دغه وخت کي د اندلس په اشبیلیه ښار کي اوسیده.

ابن خلدون په خپله وایي، چي دده کورنۍ په دغه وخت کي د قومیت د عصبیت ښکار وه، چي په دې سره یې کورنۍ ډیره قوي وه، ددې عصبیت په وجه د قریشي واکمنانو او اموي کورنۍ پر ضد د عصبیت جذبه اوج ته رسیدلې وه، په همدې وجه د ابن خلدون کورنۍ په حکومت کي زیاته ونډه او اغیز درلوده، د ابن خلدون د کورنۍ یو مشر کرب په ۲۸۰ هـ کال کي د اشبیلي د حاکم پر ضد پاڅون وکړ، حکومت یې تر لاسه کړ او خپلواک دولت یې رامنځته کړ، دغه حکومت د څلورمي هجري پیړۍ د نیمایي او د اموي خلافت له منځه تلو پورې دوام وکړ او ښه په شان او شوکت سره یې حکومت کاوه.

ددې وروسته د کرب اولادې د بنو عباد په حکومت کي هم ډیره ونډه درلوده، د بنو عباد کورنۍ د پنځمې هجري پیړۍ پورې حکومت وکړ او د یمني عربو دغه کورنۍ (خلدون کورنۍ) په کي زیات اغېز درلوده؛ خو، کله چي په اوومه هجري پیړۍ کي د اندلس عیسایانو په اشبیلیه کي حکومت جوړ کړ؛ نو د ابن خلدون کورنۍ افریقا ته هجرت وکړ او په تونس کي یې د بنو حفص دربار ته لاره پیدا کړه.

د بنو حفص په دربار کي دغې کورنۍ د حکومت ښې څوکۍ په لاس کي درلودې، د خلدون د کورنۍ په اړه په دې باندې ښه پوهیږو، چي دوی تل د حکومت کولو خوبونه لیدل.

که د ابن خلدون شجره صحیح ومنو، کومه چي د هغه کورنۍ د کنده قبیلي سره تړي؛ نو، دا خبره جوتیږي، چي د ابن خلدون کورنۍ تل د حکومت په سیاسي کارونو مداخله کوله؛ خو، د حکومت کولو خوب یې پوره نه شو.

نوربیا